

DIN VA AXLOQ: MA'NAVIYATNING SHAKLLANISHIDAGI ROLI**Ibragimova Dilafruz Sherali qizi***Andijon Davlat Universitetining Matematika va Mexanika fakulteti**Matematika yo'nalishi 1-bosqich talabasi***ANNOTATSIYA**

Din va axloq inson ma'naviyatining shakllanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Har bir jamiyatda axloqiy qadriyatlarning rivojlanishi diniy tamoyillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular inson ongini tarbiyalash, ijtimoiy hamjihatlikni ta'minlash va odob-axloq me'yorlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada din va axloqning o'zaro bog'liqligi, ularning inson va jamiyat hayotidagi ahamiyati, tarixiy shaxslarning bu boradagi fikrlari hamda zamonaviy jamiyatda din va axloqning o'rniga oid masalalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Din, axloq, ma'naviyat, jamiyat, qadriyatlar, odob-axloq, diniy ta'limot, axloqiy me'yorlar, odillik, halollik, tarbiya, bag'rikenglik.

Kirish

Din va axloq inson hayotida muhim o'rin tutib, uning ma'naviy kamolotini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Axloqiy qadriyatlarning shakllanishida dinning o'rnini beqiyos bo'lib, u odamlarga yaxshilik va yomonlikni farqlash, odob-axloq qoidalariga rioya qilish hamda jamiyatda tinch-totuv yashashni o'rgatadi. Islom, xristianlik, buddizm kabi dinlar inson axloqini tarbiyalashga qaratilgan ko'plab tamoyillarni o'z ichiga oladi.

Tarixiy manbalarga ko'ra, buyuk mutafakkirlar va olimlar, jumladan, Imom G'azzoliy, Konfutsiy, Abu Nasr Forobiy va Ibn Sino axloqiy yetuklik jamiyat taraqqiyotining muhim sharti ekanligini ta'kidlaganlar. Zamonaviy davrda esa din va axloqning jamiyatdagi o'rnini yanada dolzarb bo'lib, global axloqiy inqiroz sharoitida insoniyat uchun yo'naltiruvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ushbu maqolada din va axloqning o'zaro bog'liqligi, ularning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini va zamonaviy dunyodagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Mavzuning mohiyati va mazmuni

Din va axloqiy qadriyatlar insoniyat madaniyatining eng qadimiy va asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Axloq insonning ichki dunyosi, ruhiy-ma'naviy holati va ijtimoiy muhitga bo'lgan munosabatini belgilovchi mezon bo'lsa, din ushbu axloqiy mezonlarni muayyan tartib va qoidalarga solib, ularni ilohiy buyruq darajasiga ko'taradi. Shu bois tarix davomida barcha sivilizatsiyalarda axloqiy qadriyatlar din bilan chambarchas bog'liq bo'lgan.

Turli dinlarda axloqiy qadriyatlar turlicha namoyon bo'lsa-da, ularning umumiy maqsadi insonni komillikka yetaklash, jamiyatda tinchlik va adolatni ta'minlash, ezgulik va bag'rikenglikni targ'ib qilishdan iboratdir. Islom dinida halollik, adolat, sabr, muruvvat va mehr-oqibat kabi fazilatlar yuksak qadrlanadi. Xristianlikda sevgi va kechirimlilik axloqiy asos sifatida qaraladi. Buddizm va hinduizmda esa o'zini takomillashtirish, xudbinlikdan voz kechish va hayotga ehtiyotkorlik bilan yondashish muhim axloqiy tamoyillardan hisoblanadi.

Dinning axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni nafaqat inson shaxsiyati rivojida, balki butun jamiyat taraqqiyotida ham katta ahamiyat kasb etadi. Axloqiy qadriyatlar asosida mustahkam jamiyat barpo etilganida, unda adolat, qonuniylik, bag'rikenglik va tinchlik hukm suradi.

Tarixiy shaxslarning fikrlari va asarlari

Buyuk mutafakkirlar, faylasuflar va diniy olimlar doimo din va axloq o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilib kelganlar.

- **Abu Nasr Forobiy** o'zining *"Fozil odamlar shahri"* asarida axloqiy komillikka erishish uchun inson aql-idrok va ezgulik yo'lidan borishi kerakligini ta'kidlagan. Uning fikricha, axloqiy qadriyatlar jamiyat taraqqiyotining eng muhim negizidir.
- **Imom G'azzoliy** *"Thy you ulumid-din"* asarida inson axloqini isloh qilish, gunoh va savobni to'g'ri anglash hamda ezgu fazilatlarni rivojlantirishning zarurligini ta'kidlagan. Uning ta'limotida inson qalbini poklash va yomon illatlardan xalos bo'lish axloqiy yetuklikning asosiy sharti sifatida qaraladi.
- **Konfutsiy** esa *"Lun Yu"* (*Suhbatlar va mulohazalar*) asarida axloqiy fazilatlar, xulq-atvor va insoniylik tushunchalariga e'tibor qaratib, yaxshi jamiyatni barpo etish uchun avvalo insonning o'zini tarbiyalashi kerakligini ilgari surgan.
- **Maks Veber** *"Protestant axloqi va kapitalizm ruhi"* asarida axloqiy qadriyatlar jamiyat iqtisodiy rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tahlil qilgan. Uning fikricha, din faqatgina e'tiqod emas, balki insonning mehnatsevarlik, mas'uliyat va adolat kabi fazilatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Bu mutafakkirlarning asarlari shuni ko'rsatadiki, din va axloq o'rtasidagi bog'liqlik har doim jamiyatning taraqqiyoti, inson shaxsiyatining yetukligi va ijtimoiy barqarorlikning kafolati sifatida qaralgan.

Mavzuga oid zamonaviy fikrlar

Bugungi kunda din va axloqiy qadriyatlarning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Dunyoda globallashuv jarayonlari tezlashgani sayin, axloqiy qadriyatlarning saqlanib qolishi va ularni yosh avlodga yetkazish muhim masalaga aylanmoqda. Ilmiy texnologik rivojlanish, raqamli transformatsiya va zamonaviy hayot tarzi insonning ma'naviy olamiga ta'sir o'tkazmoqda. Aynan shu nuqtada din axloqiy yo'nalish beruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, bugungi dunyoda ekologik muammolar, ijtimoiy tengsizlik, oilaviy qadriyatlarning zaiflashishi kabi holatlar axloqiy qadriyatlarning qayta tiklanishini talab etmoqda. Din esa bu jarayonda insoniyatni birdamlikka, tinchlikka va o'zaro tushunishga chaqiruvchi omil sifatida muhim o'rin egallaydi.

Mavzuning dolzarbligi

Din va axloqiy qadriyatlar mavzusi nafaqat tarixiy, balki bugungi zamon uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Axloqiy qadriyatlar bo'lmagan jamiyatda tartibsizlik, huquqiy bo'shliqlar va ijtimoiy muammolar kuchayishi mumkin. Shu sababli, har bir inson axloqiy qadriyatlarni hurmat qilishi, ularni amaliy hayotda qo'llashi va yosh avlodga o'rgatishi lozim.

Zamonaviy dunyoda dinning axloqiy jihatlariga bo'lgan ehtiyoj yanada oshib bormoqda. G'arb va Sharq jamiyatlarida ham axloqiy qadriyatlarning qadri ortib, ularni targ'ib etishning turli yo'llari izlanmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida axloqiy tarbiya, halollik, insoniylik, adolat va mas'uliyat kabi tushunchalarni chuqur singdirish, ularni kelajak jamiyat qurilishida yetakchi kuchga aylantirish muhim hisoblanadi.

Xulosa

Din va axloqiy qadriyatlar inson hayotida muhim rol o'ynab kelgan va kelajakda ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. U inson ma'naviy hayotining ajralmas qismi bo'lib, axloqiy barkamollikka, jamiyatning barqarorligi va taraqqiyotiga zamin yaratadi. Buyuk mutafakkirlar, dinshunoslar va faylasuflar dinning inson axloqini shakllantirishdagi o'rnini alohida ta'kidlaganlar.

Bugungi globallashtirilgan dunyoda ham axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash va ularga rioya qilish ijtimoiy hayotning muhim talablaridan biridir. Diniy ta'limotlarning axloqiy jihatlariga e'tibor qaratish, yosh avlodni ezgulikka, mehr-oqibat va mas'uliyatga o'rgatish barqaror jamiyat qurish uchun asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda.

Shunday ekan, din va axloqiy qadriyatlarni o'rganish va ularni hayotga tadbiq etish insoniyatning ma'naviy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abu Nasr Forobiy. *Fozil odamlar shahri*. Toshkent: Fan nashriyoti, 1993.
2. Imom G'azzoliy. *Ihyou ulumid-din*. Qohira: Al-Azhar nashriyoti, 1984.
3. Konfutsiy. *Lun Yu (Suhbatlar va mulohazalar)*. Pekin: Xitoy falsafa akademiyasi, 2001.
4. Maks Veber. *Protestant axloqi va kapitalizm ruhi*. Nyu-York: Routledge, 1992.
5. Alisher Navoiy. *Mahbub ul-qulub*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1995.
6. Boborahim Mashrab. *Devon*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
7. Fazlur Rahman. *Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition*. Chicago: University of Chicago Press, 1982.

8. Yusuf al-Qaradoviy. *Islamic Ethics and Morality*. Doha: Islamic Research Center, 2003.
9. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. *Iymon*. Toshkent: Hilol Nashr, 2010.
10. Qur'oni Karim va Hadislar to'plami. Toshkent: Movarounnahr nashriyoti, 2015.
11. Abdulla Avloniy. *Turkiy Guliston yoxud axloq*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2017.
12. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008.
13. Xayrulla Hamidov. *Ma'naviyat va axloq asoslari*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
14. Toshkent Islom universiteti tadqiqotlari. *Din va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi bog'liqlik*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019.
15. Zamonaviy dinshunoslik va falsafa manbalari. Internet resurslar: www.islam.uz, www.alhuda.com, www.worldreligions.com.